

SZOLLÁTH HUNOR

**„Özvegy Honészy Miksáné Úrnő Önagységának”
Szováta tematikájú képeslapok a második világháborúig**

Kulcsszavak: *Képes levelezőlapok; Szováta; képeslap-feliratok*

„Mintha visszatérne a nyolcvan-száz év előtti helyzet, amikor a képeslap rohamos népszerűsége tett szert, a legelterjedtebb szenvedély, hóbort, időtöltés, szórakozás – vagyis mai kifejezéssel hobbi volt.”

(Erős László: Képeslapok könyve)

Egy város helytörténetében nagy szerepet játszanak a régi fotók, képek, és főként a képes levelezőlapok. Nem csak azt mutatják meg, hogyan nézett ki a település évekkel, évtizedekkel ezelőtt, hanem az elemzésekből több háttér-információt is megtudhat a kutató. Jelen lapszámunkat második világháborúig megjelent Szováta tematikájú képeslapokkal díszítettük, melyek természetesen csak ízelítőt adhatnak abból a gazdag képeslap anyagból, mely Szovátáról készült, és nagyrészt megőrződött. Becslésünk szerint a második világháborúig körülbelül négyszáz különböző képes levelezőlap, képeslap látott napvilágot. Az elemzés alapjául szolgáló lapok magángyűjteményekből: Siklodi Zsolt és Balázs D. Attila gyűjteményei, a Sóvidék Folyóirat honlapján (www.prosovidek.ro) találhatóakból, és a Magyar Múzeumi Képeslap Katalógusból (www.arcanum.hu/kepeslapok) származnak. Természetesen a kutatás képanyaga nem lehet teljes, hiszen nap mint nap bukkannak fel újabb levelezőlapok. A tanulmány megállapításai így általános érvényűek, és a további kutatások során átgondolandóak.

A képes levelezőlap megjelenése több mint 140 évvel ezelőttre tehető, ugyanakkor a különböző országok képeslapgyűjtői között jelenleg is éles vita folyik az elsőbbség megszerzéséért. A legáltalánosabban elfogadott nézet szerint 1871-ben jelenik meg az első postai levelezőlap, amely képet is tartalmaz, a francia-porosz háború ideje alatt. A boríték nélküli levél, levelezőlap takarékoságot jelentett, mind a felhasználó, mind a posta számára, ugyanakkor az intimitás szempontjából jelentősen átalakul a levelezés.

A képeslap klasszikus korszaka 1870-1900 közé esik, ekkor indul fejlődésnek, de az illusztráció csupán az első oldal töredékét foglalta el. A hátsó oldal szolgált a címzésre, és az üdvözlő szöveg a kép alá, mellé került, ezeket a lapokat nevezik hosszú címzéses képeslapoknak, és körülbelül 1905-ig használják. Az illusztrációk

főleg tollrajz, vízrajz, később fényképek alapján készülnek. Sok esetben vékony papírt használnak, de a jobb minőség érdekében megjelenik a többréteges papír is.

A képeslap hőskora 1901-1914 közé tehető, a nyomdatechnika elterjedése az egész világon népszerűvé tette. A piac eleinte telhetetlennek látszott, de a tízes évek elején már visszaesés mutatkozik. Az első világháború rövid időre új lendületet adott a képeslapgyártásnak, a két világháború között pedig elterjedt a falragaszok, plakátok képeslapformában történő megjelenítése is. A megjelenített tematika a képeslap fejlődéstörténetében sokat változik, tájképek, uralkodók arcképei, helységek szerepelnek leggyakrabban. Ugyanakkor egyes témákkal sorozatok, ciklusok jelennek meg, és néhány gyűjtő kizárólag erre összpontosít.

A Szováta ábrázoló képes levelezőlapok a fürdő megjelenéséhez, ismertté válásához köthetők. A 19. század második felében nagy divatja, kultúrája teremődik meg az Osztrák-Magyar Monarchiában a fürdőre járásnak, és a vendégek között kedvelté válik a képeslapok használata, melyek néhány soros helyzetjelentésként tájékoztatják, üdvözlik az otthon maradtakat, vagy éppen olyan ismerősöket, barátokat, akik más fürdőn nyaralnak. Ez az osztrák, bajor részeken nagyon divatos fürdő kultúra azonban csak megkésve éri el Erdélyt és egyúttal a székelyföldi fürdőket, ennek tulajdonítható, hogy a legelső képeslapok a múlt század fordulóján jelennek meg Szováta. Ismerünk 1900-ban datált lapot, ami valószínűleg legalább egy évvel korábbi a küldés időpontjánál.

A képeslapok forrásként való elemzése több szempont alapján történt, figyelembe véve a kiadót, keltezés és kiadás dátumát, az ábrázolás módját (rajz, vízrajz, fénykép), a megjelenített település-részletet, személyeket, a bélyeget, postai bélyegzőt, feladás helyét, címezést, megszólítást, és főként a lap szövegét. Ezek mind megannyi apró részlettel szolgálnak, melyből kibontakoznak az akkori állapotok, a fürdőélet egész meg- és átélése, kultúrája. A Szováta tematikájú képeslapok esetében a témaválasztás kötött, a település fürdőjellegéhez igazodik. Több csoportra lehet osztani: a sós-tavak látképe, fürdőzők, épületek (villák, vendéglők, nyári kertek, cukrászdák, templomok, iskolák), nyaralók, utcaképek, parkok. A lapok megjelenésekor különböző rajzokat használnak illusztrációként, ezek színesek, a két világháború között pedig már szinte csak fényképeket, ahol a fekete-fehér, vagy sötétebb árnyalat dominál.

A szováta képeslapokat jelentős részben adták ki helyben, vagy egyéb, közeli kiadók foglalkoztak a megjelentetéssel, de gyakori akár a budapesti kiadás is. Egy-egy kiadó termékét könnyű megkülönböztetni, és könnyű ezáltal beazonosítani is, annyira jellegzetes a stílusuk, mind az ábrázolás módját, mind a képeslap szerkesztését illetően. A kiadási adatok szerint két nagyobb kategóriába oszthatjuk a szováta képeslapokat: 1870-1913, és 1914-1939. A következőkben kategóriánként felsoroljuk az általunk ismert kiadókat, kiadási adatokat, valamint azokat az

évszámokat, amelyekből az illető kiadó által készített levelezőlapot ismerünk.

I. 1870-1913

1. Hönig Bernát, Szováta – 1906, 1907, 1905 előtt is valószínűleg, osztatlan, hosszú címzéses lapok nagyrészt.
2. Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete – Irredenta lapot adnak ki, az első világháború után, mely egy turult ábrázol, a Medve-tó látképével.
3. Schuster Emil, Kolozsvár, Szovátafürdő – 1909, 1911, 1912. Színes lapok, villákat is ábrázol, és egy különleges, Rabsóné tornyát megjelenítő lap.
4. Kaufmann Hermann, Gyulafehérvár – osztott lapok nagyrészt, de 1905 utáni hosszú címzéses is megjelenik, nem használ évszámot a kiadási adatoknál.
5. Kelemen Ádám kereskedő kiadása, valószínűleg Szovátaán – 1904, 1906, 1907, 1909, 1910, 1912. Tavak, és fürdőzők, amelyek több képeslapon is megjelennek.
6. M.S.M., D. M., D. K. B. – szignókkal ellátott lapok, kiadó megnevezése nélkül, 1910, 1912, 1913. Nagyrészt villák.
7. Dragoman S. J. Székelyudvarhely – 1909, 1910, 1911.
8. Szovátaí fényképész kiadása, név nélkül – 1908. Látképek a Medve-tóról, nem színesek.
9. Divald Károly Műintézete, Budapest – 1908. Nagyrészt ma már nem beazonosítható nyaralók.
10. Adler fényirda, Szászváros – 1910. Tovább működik az első világháború után is.
11. Weinrich S. udvari fényképész felvétele, Marosvásárhely – 1901, 1902, 1903, 1905. Ezek a kiadású lapok könnyen beazonosíthatóak, elegáns szerkesztésűek, jó minőségűek, nagyrészt hosszú címzés, és különleges betűtípus használata.
12. Weinrich S. utóda, Petróczy G. felvétele, Marosvásárhely – 1904. Valószínűleg az előbbi kiadó munkáját folytatja, hosszú címzéseket használ.
13. Erdélyi Simon, Székelyudvarhely – 1911. Főként sötét árnyalatok használata jellemzi, különleges a Hunyady szállót ábrázoló lap.
14. Lang Henrik fényképészeti műterme, Brassó – 1913. Katolikus templom, és iskola megjelenítése.
15. Petróczy G. fényképész főlvétele – 1905. A Weinrich S. műtermében dolgozó fényképész valószínűleg önállóan is adott ki képeslapokat.

II. 1914-1939

1. Zsula Sándor, Szovátafürdő-Torda – 1915. Színezett lapok.
2. Eugen Vass, Tg. Mure, filiala Sovata-bai – 1926, 1928, 1929, 1930. Színes, nagyrészt villákat ábrázol.
3. Schnitzer Artur, Sovata-bäi, Gherla – 1928, 1929, 1930, 1934. Megjelennek a háromnyelvű, román-magyar-német feliratok, és témaként kerül be az ortodox, görög-katolikus templom is.

4. Borbély Gyula, Szovátafürdő – 1917, 1918, 1920 után is ad ki lapokat, már román bélyeggel, de kiadási dátum nélkül. Több fényképész felvételeit is használja: Ferenczi, Fotograf, Gherla. Dr. Radványi A. tanár felvétele, Herbst Bp. műnyomása kiadási adatok is szerepelnek. Különleges lapok is megjelennek, például a Tekenősi pisztrángtelep fotója.
5. Cartea Româneasca, Diciosanmartin – 1925, 1926.
6. Adler fényírda Szovátafürdő, Adler Brasov – Valószínűleg 1916 előtti lapjai is forgalomba maradtak, csak később postázzák őket. Az 1920-as évekből egy lapját ismerjük.
7. Németh István kiadása, Szovátafürdő - 1918.
8. Foto original, Fotofilm Cluj – 1935, 1937. A híres kolozsvári műhelynek jellegzetes lapjai vannak, fekete-fehér, sötétes árnyalat. A második világháború környékének legtermékenyebb kiadója.
9. M. Ulesan, Ilustratia Gherla, Sovata bai - 1924, 1932, 1935, 1936. Általában kétnyelvű lapok, jellegzetes témaválasztás: Kaszinó, A remeténél.
10. Körtesi Károly fényképész felvétele, kiadása – 1939 után, és a második világháború éveit alatt jellegzetes, művészi fotókat, képeslapokat készített Szovátról. Műhelye is volt Szovátafürdőn, a jelenlegi Kicsigomba helyén álló Bazár mellett.

A használt, elküldött képeslapokon a bélyeg helye a képeslapon nagyrészt hátul, a címzés fölött helyezkedik el, először nincs külön kijelölt hely neki, ez a két világháború között jelenik meg. Előfordul ugyanakkor az is, hogy a bélyeget az első oldalra helyezi a feladó, a kép fölé, vagy rá. 1914 előtt az 5 filléres bélyeg a leggyakoribb, a két világháború között pedig megjelennek a román királyi családot ábrázoló bélyegek. A használt lapra minden esetben legalább két bélyegző került, a feladás helye – Szováta – és a címzés helyszíne, amiből megtudjuk, milyen utat futott be a lap.

A képeslapok fejlődésében jól nyomon követhető a történelmi korok szokás-világának, polgárságának változása, ez leginkább a címzésben, illetve a címzett megszólításában érhető tetten. Az első, nagy tisztelettel, mondhatni merevséggel íródott lapok megszólításai közül sorolunk fel néhányat, a szemléltetés kedvéért: „Nagyságos Rickl Muczika Úrleánynak (1914. VIII. 21)”, „Szádeczky Mariska kisaszonynak (1905 előtti, osztatlan címzésű lap)”, „Nagyságos Dusoczky Rózsika Úrleánynak (1910. szeptember 19)”, „Őnagysága Csegedy Béláné Úrasszonynak (1906. VII. 25.)”, „Özvegy Honészy Miksáné Úrnő Őnagyságának (1909)”, „Méltóságos Dr. Cholnoky Jenő egyetemi tanár úrnak (1912. július 15.)”

A képes levelezőlapokra írott rövidebb-hosszabb üdvözlő, vagy tájékoztató szöveg nemcsak nyelvezete miatt, és a helyesírás szempontjából érdekes, hanem nagyon sok helytörténeti jellegű információt is tartalmaz. Ezek a személyes tapasztalatok gyakran olyan dolgokra derítenek fényt, amelyek más történeti forrásokból

egyáltalán nem nyomozhatóak ki: tavak, villák állapota, szállások, ellátás minősége, időjárás és a latban sokat nyomó „fürdőélmény”. Ezért látjuk szükségét néhány ilyen szövegrészlet közlésének, feltüntetve a címzettet, és évszámot is.

„Gergely Hajnalka Úrleánynak, 1908. ...Mesésen érezzük magunkat, ebben a tóban fürdünk, nagyszerű, csak nagyon meleg a vize. Ma egy kisfiúval átúsztuk az egész tavat.”

„Huzly Louise Ö Nagyságának, 1915. Szovátafürdő, Phleps villa. Kedves L. Nagysád! Mindketten vettünk színes l. lapjait és köszönjük. Ideérkezésünkől máig szép időnk volt, fürödtünk egyik sós tóban. Nem a „Medve-tóban” mert ez idén eddigelé élvezhetetlen, minthogy a tó tükre legfelül alig 25-30 centiméternyire 21 fokos alig sós víz, azon alúl folyton növekvő mértékben a mélység felé emelkedő, valóságos kopaszító (majdnem forró) sós víz. 2 szobánk van, konyhával és verandával a Medve tóra amelyet az öreg szép tölgyeken át látunk. Itthon főzetünk szobalány és szakácsnéval vonultunk fel. Málna bőviben, eper és gomba is akad. Szóval eléggé jól élünk.”

„Nagyságos Dusóczky Rózsika Úrleánynak, 1910. Eddig e villában laktunk, mivel azonban a fürdő szezon a mai nappal itt véget ért, délután átköltöztünk az alsó telepre, ez sokkal egyszerűbb, de barátságosabb hely s itt maradunk talán okt. 1-ig azaz a hó végéig, mivel Terka nénédnek használ a fürdő. Ha azonban meg esősödne idő e közben akkor kénytelenek leszünk haza menni elébb. Mamád és Terka nővéred most a faluba mentek kosztot keresni, mivel itt e villában csak kávé kapunk, mégpedig igen jó bivaly tejest. Oda fent sok pénz elment, ha csakugyan maradunk még szükség lesz küldeni. Fürdőt itt valószínűleg nem kapunk és így haza kell mennünk. Pedig megígérték hogy az alsó telepen kapunk de semmi se lesz belőle.”

„Olvashatatlan név, 1904. Korondról utamban lebeszéltek, valószínű tehát hogy itten megtelepedem. Több mint bizonyos az is, hogy Korondot is megtekintem. Igen szép hely ez, többnemű gyógyhatású sós vízzel rendelkezik. A létszám olyan nagy, hogy alig találtam szobát részemre. Címem: Alsótelep vendéglő.”

„Önagysága Bökh Gizella úrleánynak, 1908. A szovátai remek vidékről néhány csinos felvétel, miszerint fogalmat alkothasson nagysád az itteni elbájoló tájról, mert tagadhatatlan be kell ismerni minden kisebb látványa mellett is a tavai és a környéke elbájoló, feltéve ha az idő kedvező, melyben az elmúlt hónapban nem volt részünk, folyton szakadt az eső.”

„Nagyságos Nápolyi Imre Úrnak, 1910 körül. Mi nagyon jól érezzük magunk, daczára hogy esik az eső már 4-szer fürödtem, akármilyen az idő, lehet fürödni mert a víz meleg. A lakásunk erkélyes, a fürdővel vizávi.”

„Özvegy Kenessey Jánosné Önagyságának. 1929. Kedves Juliska néni! Pár nap óta Szovátán vagyunk a gyermekeknek levegő változásra van szükségük. Pompás hely, csupa fenyő és mogyoróerdők – pompás a levegő nagy étvágyam van és sokat tudok aludni. Ilyen szép helyről mindig szívesen küldök üdvözlöt.”

„Szádetczky Baba Őnagyságának, 1906. Tegnap szerencsésen megérkeztiünk. Mesés a víz és a levegő. Vendég még kevés van, körülbelül egy lesz, de ma és holnap nagyon sokat várnak. A lev. lapon látható 2 női alak nem mi vagyunk, hanem a Szillasi Mici és Marcsi. A koszt is kielégítő. Csengeriek is itt vannak, de ők az alsó telepen laknak.”

„Őnagysága Pataky Dezsőné Úrnőnek, 1907. Most hogy minket is rászorított az Isten, hogy az ő igazán csoda számba menő gyógyhelyét felkeressük mi is elküldjük annak a tónak a képét, amelyben a papbácsi lubickol. Én a „Feketetőben” uszkálok, legalább nem fojtjuk meg egymást.”

